

Richard Clogg, *Greek to Me. A Memoir of Academic Life*, I. B. Tauris, London - New York, 448 σελ.

Richard Clogg, *Ο επίμονος ιστορικός. Μια ακαδημαϊκή Οδύσσεια από την Οξφόρδη ως την Αθήνα*, μετάφραση από τα αγγλικά: Κατερίνα Σχινά, Παπαδόπουλος, Αθήνα 2019, 448 σελ.

Η Ελλάδα του Ρίτσαρντ Κλογκ

Από τον ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΡΥΔΗ

Ο βρετανός καθηγητής ιστορίας Ρίτσαρντ Κλογκ κάνει αναδρομή στον ακαδημαϊκό βίο του. Στο «ταξίδι» του, αναφέρεται σε πτυχές της προσωπικής του ζωής αλλά, παράλληλα, μας παρέχει πολλές πληροφορίες για την ανάπτυξη των σπουδών στο Ηνωμένο Βασίλειο που αφορούν τη γλώσσα, την ιστορία και τον πολιτισμό των ξένων σύγχρονων εθνικών κρατών (area studies). Στις σπουδές αυτές είναι ενταγμένη και η μελέτη της σύγχρονης Ελλάδας—γλώσσα, ιστορία, λογοτεχνία—σε αντιδιαστολή με τη μελέτη των «αρχαίων» και της κλασικής αρχαιότητας (Classics) ή του Βυζαντίου και του μεσαιωνικού ελληνοισμού. Παρακολουθούμε λοιπόν μέσα από το βιβλίο του Κλογκ τη γέννηση και την ανάπτυξη των ελληνικών σπουδών και τον κεντρικό ρόλο που έπαιξαν το μητροπολιτικό κέντρο στην Ελλάδα και η ελληνική διασπορά στη Βρετανία για την οικονομική υποστήριξη των σπουδών αυτών αλλά και τον σκληρό ανταγωνισμό, σε περιόδους μάλιστα δραστηκών περικοπών στην ανώτατη εκπαίδευση, μεταξύ κλασικιστών, βυζαντινολόγων και νεοελληνιστών, για την προσέλκυση φοιτητών και κονδυλίων που να επιτρέπουν και να δικαιολογούν τη λειτουργία των σχετικών τμημάτων στα βρετανικά πανεπιστήμια.

Η προσωπική εμπειρία, η εξομολόγηση, η ανάμνηση και ο τρόπος με τον οποίο προβάλεται το «εγώ» είναι ορισμένα από τα συστατικά που συνθέτουν ένα βιβλίο απομνημονευμάτων. Η εξατομικευμένη γραπτή αφήγηση των ενθυμήσεων και των εμπειριών κάποιου, κυρίως από τη συμμετοχή του σε σημαντικά ή ασήμαντα γεγονότα, είναι μια κατ' εξοχήν προσωποκεντρική έκφραση στη λογοτεχνία. Ένα λογοτεχνικό είδος ιδιαίτερα αγαπητό στο ευρύ αναγνωστικό κοινό ώστε ο ομότιμος καθηγητής της αγγλικής φιλολογίας στο πανεπιστήμιο Hofstra της Νέας Υόρκης, Thomas Couser, να υποστηρίξει ότι η εποχή μας είναι «η εποχή των απομνημονευμάτων».¹ Το είδος αυτό της γραφής τις μέρες μας, στη Βρετανία και στον αγγλοσαξονικό κόσμο γενικότερα, έχει γίνει κυρίαρχη λογοτεχνική έκφραση και πολύ συχνά κατέχει την πρώτη θέση στα μπεστ σέλερ των εκδοτικών οίκων.

Στην κατηγορία αυτή ανήκει και το βιβλίο του Ρίτσαρντ Κλογκ, *Greek to Me. A Memoir of Academic Life*, 2018 (I.B. Tauris), που μόλις κυκλοφόρησε μεταφρασμένο και στα ελληνικά υπό τον τίτλο *Ο επίμονος ιστορικός*.² Ο Κλογκ, σήμερα 80 ετών, είναι ιστορικός και θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους ξένους ειδικούς στην ιστορία της νεότερης Ελλάδας. Το πιο γνωστό έργο του, *A*

Καρτ ποστάλ των αρχών του 20ού αιώνα που απεικονίζει το κτίριο όπου στεγαζόταν το Ελληνικό Φροντιστήριο Τραπεζούντας ή Φάρος της Ανατολής, όπως χαρακτηρίστηκε το ελληνικό σχολείο της ομογένειας. Ο Ρίτσαρντ Κλογκ πρωτοαντίκρινε στα 1960 το επιβλητικό αυτό σύμβολο της εγκαταλειφθείσας σήμερα, ελληνικής πνευματικότητας.

Concise History of Greece, πρωτοεκδόθηκε το 1992, έχει μεταφραστεί σε πάρα πολλές γλώσσες και επανεκδόθηκε για τρίτη φορά το 2013 από το Cambridge University Press. Σε αυτή την έκδοση έχει συμπεριληφθεί ένα νέο κεφάλαιο που αναλύει τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις στη χώρα μας μετά την εκδήλωση της κρίσης στα μέσα του 2010, όταν δηλαδή η Ελλάδα δεν ήταν σε θέση να δανειστεί με λογικά επιτόκια από τις αγορές για τη χρηματοδότηση του δημοσιονομικού ελλείμματος και την αναχρηματοδότηση του χρέους.

Το *Greek to Me*—η αντίστοιχη έκφραση στα ελληνικά θα μπορούσε

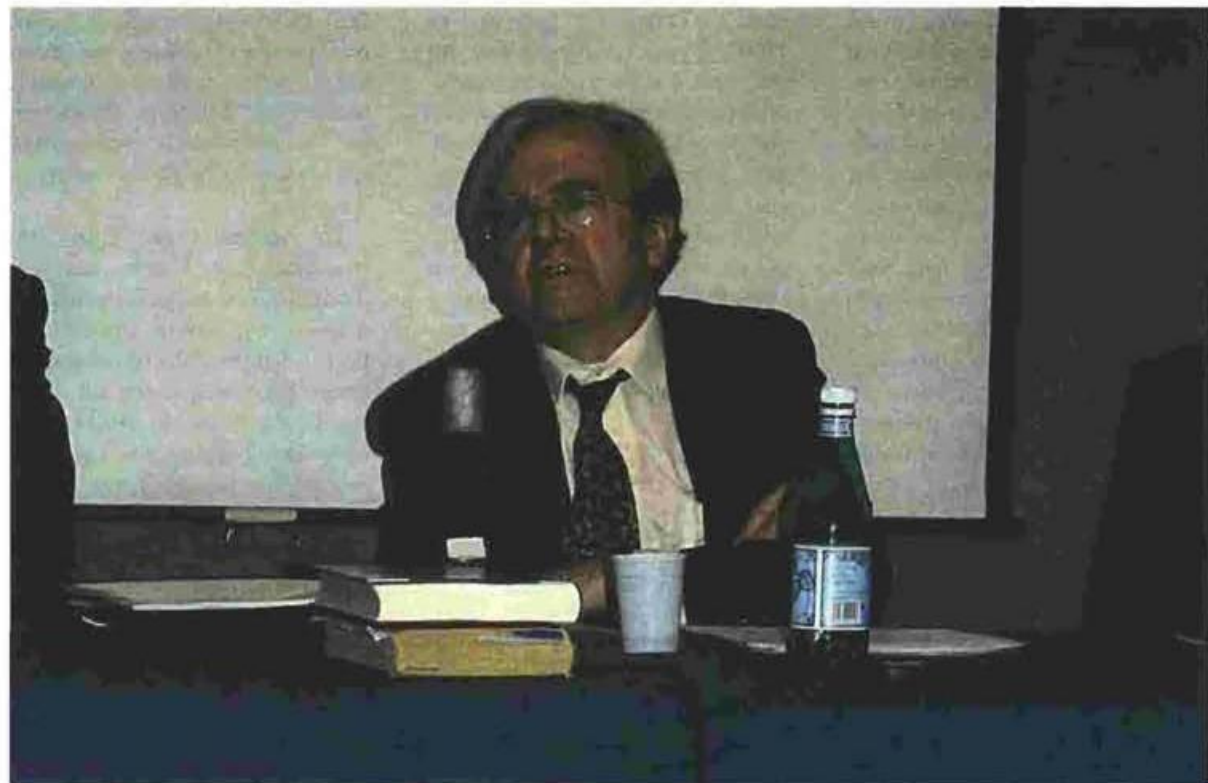
να είναι «για μένα είναι κινέζικα»—είναι μια αναδρομή στο παρελθόν, σε σχέσεις, πράξεις και γεγονότα—μια παράθεση προσώπων, ορισμένα από τα οποία είναι ευρύτερα γνωστά και ακόμη εν ζωή, μια καταγραφή εμπειριών εμπλουτισμένη με λεπτομερή στοιχεία που έχουν σχέση με το χρόνο και τον τόπο. Διατυπώνονται κρίσεις, σκέψεις και γνώμες για άτομα, πράγματα και καταστάσεις, που ο συγγραφέας γνώρισε, δημιούργησε και αντιμετώπισε. Όπως υποδηλώνει και ο υπότιτλος του βιβλίου, πρόκειται για μια θεώρηση του ακαδημαϊκού του βίου από τον ίδιο τον Κλογκ. Στο «ταξίδι» του, ο βρετανός ιστορικός αναφέρεται σε πτυχές της

προσωπικής του ζωής αλλά, παράλληλα, μας παρέχει πολλές πληροφορίες για την ανάπτυξη των σπουδών στο Ηνωμένο Βασίλειο που αφορούν τη γλώσσα, την ιστορία και τον πολιτισμό των ξένων σύγχρονων εθνικών κρατών (area studies). Στις σπουδές αυτές είναι ενταγμένη και η μελέτη της σύγχρονης Ελλάδας—γλώσσα, ιστορία, λογοτεχνία—σε αντιδιαστολή με τη μελέτη των «αρχαίων» και της κλασικής αρχαιότητας (Classics) ή του Βυζαντίου και του μεσαιωνικού ελληνοισμού. Παρακολουθούμε λοιπόν μέσα από το βιβλίο του Κλογκ τη γέννηση και την ανάπτυξη των ελληνικών σπουδών και τον κεντρικό ρόλο που έπαιξαν το μητροπολιτικό κέντρο στην Ελλάδα και η ελληνική διασπορά στη Βρετανία για την οικονομική υποστήριξη των σπουδών αυτών αλλά και τον σκληρό ανταγωνισμό, σε περιόδους μάλιστα δραστηκών περικοπών στην ανώτατη εκπαίδευση, μεταξύ κλασικιστών, βυζαντινολόγων και νεοελληνιστών, για την προσέλκυση φοιτητών και κονδυλίων που να επιτρέπουν και να δικαιολογούν τη λειτουργία των σχετικών τμημάτων στα βρετανικά πανεπιστήμια.

Το κύριο ερώτημα που εγείρει στα απομνημονεύματά του ο Κλογκ είναι μέχρι ποιο βαθμό μπορούν να διασφαλιστούν η ελευθερία έκφρασης των πανεπιστημιακών δασκάλων και η ελεύθερη διακίνηση των ιδεών στα τμήματα σπουδών που επιχορηγούνται από ξένες κυβερνήσεις και από πλούσιους ιδιώτες

—«μιακήνες», «ευεργέτες», που πολλές φορές οι ίδιοι είναι μέλη των εθνικών μειονοτήτων οι οποίες δραστηριοποιούνται στη Βρετανία. Είναι δυνατή η διατήρηση της οργανωτικής και διοικητικής αυτονομίας των τμημάτων αυτών όταν δέχονται πιέσεις να εξυπηρετήσουν στόχους που θέτουν οι όροι της χρηματοοικονομικής ενίσχυσης από παράγοντες οι οποίοι δεν έχουν καμία σχέση με το επίσημο βρετανικό κράτος αλλά προς τους οποίους «τείνουν χείρα επαιτείας» τα βρετανικά πανεπιστήμια, λόγω της μείωσης της κρατικής επιχορήγησης; Επιχείρησαν οι χρηματοδότες και χορηγοί των τμημάτων ελληνικών σπουδών να επιβάλουν ένα συγκεκριμένο δεσμευτικό πλαίσιο άσκησης των πανεπιστημιακών δραστηριοτήτων; Ποιες είναι οι συνέπειες για τη βιωσιμότητα των ελληνικών σπουδών στη Βρετανία σε περιόδους διασύνδεσης του πανεπιστημίου με την οικονομία της ελεύθερης αγοράς; Η τάση προσφυγής τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα προς ανεύρεση και εξοικονόμηση πόρων έχει ευεργετικά αποτελέσματα; Και τέλος, αλλά ίσως το σημαντικότερο για την πανεπιστημιακή πορεία του Ρίτσαρντ Κλογκ, μέχρι ποιο βαθμό εξωπανεπιστημιακοί κύκλοι, πολλές φορές άσχετοι με το γνωστικό αντικείμενο μιας συγκεκριμένης έδρας σπουδών, επηρέασαν τη διαδικασία επιλογής των πανεπιστημιακών δασκάλων που εκλήθησαν να προάγουν στα βρετανικά πανεπιστήμια τη διδασκαλία και την έρευνα στον τομέα της ιστορίας του νεότερου ελληνισμού;

Από τα απομνημονεύματα του καθηγητή Κλογκ μαθαίνουμε πολλά για γνωστές προσωπικότητες που είχαν ή έχουν άμεση σχέση με την Ελλάδα, οι οποίες διαδραμάτισαν ή παίζουν ρόλο στις ελληνικές εξελίξεις. Παράλληλα γινόμαστε γνώστες γεγονότων που σημάδεψαν τη νεότερη ιστορία μας και κοινωνικοί των απόψεων του συγγραφέα για πρόσωπα και πράγματα που συνδέονται με το ιστορικό γίνεσθαι. Με το γράψιμο των απομνημονευμάτων του, ο Κλογκ προβάλλει τις εμπειρίες του, μεγάλες ή μικρές, εμπειρίες που αυτός έχει επιλέξει να καταγράψει, ενώ με τη δημοσίευσή τους ενεργεί σύμφωνα με τις δεσμεύσεις του πρώτα προς τον εαυτό του και μετά προς τους άλλους. Το τελικό αποτέλεσμα, πέρα από την εξιστόρηση που έχει άμεση σχέση με το ατομικό,

Ο καθηγητής Ρίτσαρντ Κλογκ.

το «εγώ», περιέχει σκέψεις και απόψεις που επηρεάζουν τον δημόσιο διάλογο για θέματα τα οποία αφορούν το «όλον», όπως είναι η κατάλυση της πανεπιστημιακής αυτοτέλειας εν ονόματι των νόμων της αγοράς, η διαδικασία επιλογής και αξιολόγησης των διδασκόντων στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, η αυστηρή ιεράρχηση των πανεπιστημιακών τμημάτων και σταδιακά η περικοπή των πιστώσεων προς τα ασθενέστερα, οι «εξορίες» διδασκόντων και η «κάθαρση» της ακαδημαϊκής κοινότητας από αμφισβητίες διανοούμενους, το παρόν και το μέλλον των «area studies», η σύζευξη ή μη της αρχαιότητας και των βυζαντινών σπουδών με τον νεότερο ελληνισμό υπό μια «πανεπιστημιακή στέγη» (i.e. Centre for Hellenic Studies), το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών και ειδικότερα η αυτοτέλεια της ιστορίας του νέου ελληνικού κράτους, που δεν ξεπερνά τα 200 χρόνια ύπαρξης, στα βρετανικά και κατ' επέκταση στα αγγλοσαξονικά πανεπιστήμια. Αυτόν το διάλογο εξυπηρετεί απόλυτα το νέο βιβλίο του Ρίτσαρντ Κλογκ. Πρόκειται για μια φιλότιμη προσπάθεια ευαισθητοποίησης του ευρύτερου κοινού σε προβλήματα που αντιμετωπίσει, αντιμετωπίζει και θα αντιμετωπίσει η ακαδημαϊκή κοινότητα στη Βρετανία, προβλήματα που πολλές φορές στην περίπτωση των «area studies» περιπλέκονται από την εμπλοκή των εθνικισμών των

χωρών που επιδιώκουν μέσω του πανεπιστημίου να διαδώσουν την ιστορία και τον πολιτισμό τους στη Γηραιά Αλβιόνα. Είναι ένα βιβλίο που έχει γράψει με εντιμότητα και παρρησία ο Ρίτσαρντ Κλογκ, ένας αληθινός φίλος της Ελλάδας.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ήταν Μάιος του 1958 όταν ο Κλογκ, τότε 18 χρόνων, ταξίδεψε για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Είχε μόλις αποφοιτήσει από το Fettes College – πρότυπο σχολείο /οικοτροφείο (boarding school) στο Εδιμβούργο. Για την Ελλάδα και τους κατοίκους της δεν γνώριζε σχεδόν τίποτα. Είχε αρχίσει να μαθαίνει αρχαία ελληνικά στο προπαρασκευαστικό σχολείο (prep school) στο Ascham House, στο Γκόσφορθ, προάστιο του Νιούκαστλ, αλλά δεν συνέχισε την εκμάθηση της αρχαίας γλώσσας όταν έγινε δεκτός στο Fettes το 1953, μολονότι το κολέγιο αυτό από τότε που ιδρύθηκε και λειτούργησε, το 1870, έχει τη φήμη ότι προάγει τις «κλασικές σπουδές» (classics). Ο Ζωρζ Γκεταρύ, κατά κόσμον Λάμπρος Βορλόου, Έλληνας από την Αλεξάνδρεια, τραγουδιστής και χορευτής που ειδικεύτηκε στα μιούζικαλ και έκανε μεγάλη καριέρα στη Γαλλία αλλά και στις ΗΠΑ, ήταν ο πρώτος Έλληνας με τον οποίο είχε οπτική επαφή ο νεαρός Άγγλος από το Σάντερλαντ το 1948. Εκεί-

νη τη χρονιά, ο Κλογκ είχε πάει με τους γονείς του να δουν το μιούζικαλ *Bless the Bride* στο Λονδίνο, στο οποίο ο Γκεταρύ πρωταγωνιστούσε. Ήταν η περίοδος που βρέθηκε κοντά σε Έλληνες πλοιοκτήτες επειδή είχε την ευκαιρία να παραστεί σε τελετές καθελκύσεων πλοίων στα ναυπηγεία της εταιρείας Sir James Laing and Sons στο Σάντερλαντ, ενώ είχε μια πρώτη αίσθηση του εμφυλίου στην Ελλάδα όταν, παιδί ακόμα, είδε τα βρετανικά επικάρα στον κινηματογράφο για το έτος 1948-9, τον τελευταίο χρόνο του Εμφυλίου. «Τότε», θυμάται ο Κλογκ, «έμαθα τη διαφορά ανάμεσα στους γορίλλες (gorillas) και τους αντάρτες (guerrillas)».

Αργότερα, το 1957, ο κινηματογράφος και πάλι του έδωσε μια πρώτη εικόνα, σε μεγάλο βαθμό παραποιημένη και εξιδανικευμένη, των ανταρτών και της αντίστασης κατά τη διάρκεια της ναζιστικής κατοχής στην Ελλάδα. Ήταν η πολεμική ταινία *Ill Met by Moonlight* που εξιστορεί την απαγωγή του γερμανού στρατηγού και διοικητή της Κρήτης, Καρλ Κράιπε (Αύγουστος 1944), με πρωταγωνιστές τον Ντερκ Μπόγκαρντ στο ρόλο του Πατρικ Λη Φέρμορ και τον Ντέιβιντ Όξλεϋ στο ρόλο του Στάνλεϋ Μος, και με μουσική του Μίκη Θεοδωράκη. «Αυτή η μεταφορά στη μεγάλη οθόνη της απαγωγής του Κράιπε έχει καταγραφεί στη λαϊκή φαντασία και τείνει να είναι το άθροισμα των γνώσεων των

περισσότερων Βρετανών σχετικά με την αντίσταση στη διάρκεια του πολέμου στην Ελλάδα», επισημαίνει ο Κλογκ. Συμφωνεί με τον Μ.Ρ.Ντ. Φουτ, που γνώριζε όσο κανείς άλλος τη δράση της Υπηρεσίας Ειδικών Αποστολών (Special Operations Executive) στην κατεχόμενη από τους ναζί Ευρώπη, ότι η όλη επιχείρηση της απαγωγής του Κράιπε ήταν ένα «τεράστιο καλαμπούρι» (tremendous jape). Επρόκειτο για μια επιχείρηση που θα μπορούσαν οι βρετανοί κομάντος και οι κρητικοί αντιστασιακοί οι οποίοι συνεργάστηκαν μαζί τους να την είχαν αποφύγει, όπως βρετανοί στρατιωτικοί είχαν συρριστεί επίμονα εκείνη την περίοδο του πολέμου, απόφαση που ίσως είχε αποτρέψει τα μαζικά γερμανικά αντίποινα στο νησί ύστερα από μια ενέργεια που δεν εξυπηρετούσε κάποιον προφανή στρατιωτικό σκοπό.

Ο θόρυβος, τα σκουπίδια και η άναρχη δόμηση στην Αθήνα ήταν φαινόμενα άγνωστα στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 1958. Επίσης όταν επισκέφθηκε για πρώτη φορά τη χώρα μας ο Κλογκ, στους τουριστικούς προορισμούς απουσίαζαν οι ασήμιες των βρετανών τουριστών υπό την επήρεια της μέθης, ενώ οι κάτοικοι και το «εκπάλου ομορφιάς φυσικό τοπίο» δεν κινδύνευαν ακόμη από τη λαίλαπα των καλοκαιρινών πυρκαγιών. Στην πρώτη επίσκεψή του, αφού περιηγήθηκε ορισμένους από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους, είχε την ευκαιρία να μείνει για λίγο σε ένα από τα μοναστήρια στα Μετέωρα και να ρίξει μια πρώτη «δελεαστική φευγαλέα ματιά» στον ελληνικό κόσμο της μετακλασικής εποχής. Του έκανε ιδιαίτερη εντύπωση η εξαιρετική φιλοξενία των κατοίκων – «μερικοί από τους οποίους ήταν πρόθυμοι να με φιλοξενήσουν στα σπίτια τους χωρίς την παραμικρή σκέψη να ζητήσουν πληρωμή». Η Ελλάδα ήταν μια φτωχή, υπανάπτυκτη χώρα, δεκαετίες χρόνια μετά τη γερμανική κατοχή και δέκα χρόνια μετά τον εμφύλιο πόλεμο – «που ήταν πόλεμος των φτωχών εναντίον των πάμφτωχων», όπως έγραψε χαρακτηριστικά για την αδελφοκτόνο σύρραξη η αυστραλή συγγραφέας και δημοσιογράφος Τζόους ΝανΚίβελ Λοχ.³ Κι

όμως, εκείνη τη χρονιά, το 1958, η χώρα ακολουθούσε μια πολιτικά και οικονομικά σταθερή πορεία και βρισκόταν, όπως γράφει ο Κλογκ, «στο επίκεντρο της μεγαλύτερης οικονομικής και κοινωνικής αλλαγής των τελευταίων 50 ετών» που λίγες χώρες στην Ευρώπη έχουν να επιδείξουν, μιας οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης που «είχα το προνόμιο όλα αυτά τα χρόνια να παρατηρήσω».

«Η ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΑΝΑΤΟΛΗ»

Εγκαταλείποντας την Αθήνα και την κλασική αρχαιότητα, από τον Πειραιά με ένα πλοίο της γραμμής, ο Κλογκ έφθασε στην καρδιά του μεσαιωνικού ελληνισμού, στην Κωνσταντινούπολη. Από τις πρώτες εντυπώσεις ήταν οι καταστροφές που είχαν υποστεί ορισμένες από τις εκκλησίες στη διάρκεια «της φοβερής ανθελληνικής εξέγερσης πριν από τρία χρόνια, στις 6/7 Σεπτεμβρίου 1955» (Σεπτεμβριανά). Το θλιβερό αυτό γεγονός, που συνδέεται άμεσα με τον αιματηρό απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ στην Κύπρο για την αποτίναξη της βρετανικής κυριαρχίας και την ένωση με την Ελλάδα, σηματοδότησε την «απαρχή της ουσιαστικής εξαφάνισης» της κάποτε ακμάζουσας ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη. «Για όλα αυτά όμως τότε δεν γνώριζα τίποτα», σημειώνει ο Κλογκ. Γι' αυτά και για άλλα πολλά που αφορούν την «καθ' ημάς Ανατολή» έμαθε περισσότερα αργότερα.

Επισκέπτεται και πάλι την Ελλάδα και την Τουρκία, ως πρωτοετής φοιτητής πλέον στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου (τμήμα Ιστορίας), το 1959. Αυτή τη φορά γνωρίζει από κοντά την Κρήτη και «ανακαλύπτει» τα μικρασιατικά παράλια – Σμύρνη, Έφεσο, Κουσάντασι, Αϊβαλί, Πέργαμο. Η περιέργειά του όμως επεκτείνεται και προς τον Πόντο. Ύστερα από ένα «άθλιο 24ωρο ταξίδι με λεωφορείο» από την Άγκυρα φθάνει στην Τραπεζούντα και για πρώτη φορά αντικρίνει το ναό της Αγίας Σοφίας, ένα μνημείο σαφώς συνυφασμένο ήδη από την ίδρυσή του με την τοπική αυτοκρατορική δυναστεία των Μεγάλων Κομνηνών. Στην Κωνσταντινούπολη επανέρχεται

διά θαλάσσης, επιβιβασόμενος στο πλοίο της γραμμής που συνέδεε τις πόλεις-λιμάνια των νοτιών ακτών της Μαύρης Θάλασσας με το οικονομικό, πολιτιστικό και ιστορικό κέντρο της νεότερης Τουρκίας.

Το καλοκαίρι του 1960 επιστρέφει στον Πόντο και την Τραπεζούντα ως μαθητευόμενος σπουδαστής, κοντά στον Ντέιβιντ Τάλμποτ Ράις, ο οποίος δίδασκε βυζαντινή τέχνη και τέχνη της Εγγύς Ανατολής στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου. Για λογαριασμό του Russell Trust, ο Ράις με την ομάδα του είχαν αναλάβει τον καθαρισμό και την ανάδειξη των εξαιρετικών τοιχογραφιών και ψηφιδωτών που κοσμούν την Αγία Σοφία. Σχεδόν όλο το εσωτερικό αυτού του περικαλλούς ναού, δημιούργημα του πρώτου μισού του 13ου αιώνα, είχε σοβαντιστεί όταν ο ναός έγινε τζαμί μετά την εκδίωξη της ελληνορθόδοξης κοινότητας της Τραπεζούντας. «Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στις εμπειρίες μου εκείνο το καλοκαίρι οφείλεται το ενδιαφέρον που από τότε είχα πάντα για την ιστορία του μεγάλου αριθμού των Ελλήνων οι οποίοι ζουν έξω από τα σύνορα του ελληνικού κράτους», γράφει ο Κλογκ. Μετά την επίπονη εργασία του καθαρισμού και της συντήρησης – μια ενασχόληση που δεν τον συγκίνησε ιδιαίτερα – ερχόταν η ώρα της περιήγησης στην πάλαι ποτέ πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας των Κομνηνών και της «εξερευνησης», μακριά από την πόλη, στις γύρω περιοχές των Ποντιακών Άλπεων και στις νοτιοανατολικές ακτές του Εύξεινου Πόντου. Σε μια από αυτές τις «εξερευνησεις» στις βουνοκορφές του Πόντου, επισκέφθηκε και τη Μονή Σουμμελά, σύμβολο του Ποντιακού Ελληνισμού. Σε αντίθεση με σήμερα, «η πρόσβαση τότε δεν ήταν καθόλου εύκολη και πολύ σπάνια ξένοι επισκέπτονταν το μοναστήρι», επισημαίνει ο Κλογκ. Εκείνο το καλοκαίρι, στην Τραπεζούντα και στα περίχωρά της, είδε και κατεστραμμένες ελληνορθόδοξες εκκλησίες, πολλές κτίσματα του 19ου αιώνα, που είχαν μεταβληθεί σε στάβλους – «απόδειξη της πρόσφατης παρουσίας των Ελλήνων στην περιοχή». Η ελληνική παρουσία στον Πόντο, τη σύγχρονη εποχή, τον εξέπληξε, περισσότερο έκπληκτος έμεινε όμως όταν αντίκρισε στην Τρα-

πεζούντα τη θερινή έπαυλη του τραπεζίτη Καπαγιαννίδη και το επιβλητικό κτίριο όπου στεγαζόταν το Ελληνικό Φροντιστήριο Τραπεζούντας ή Φάρος της Ανατολής, όπως χαρακτηρίστηκε το ελληνικό σχολείο της ομογένειας.

Στην Τραπεζούντα ο Κλογκ έμαθε για πρώτη φορά και για την ύπαρξη των κρυπτοχριστιανών του Πόντου, κυρίως στις περιοχές του Όφι και της Τόνιας. Μέχρι τα μέσα του 16ου αιώνα, οι έλληνες χριστιανοί των περιοχών αυτών υπερτερούσαν αριθμητικά των τούρκων μουσουλμάνων. Η εικόνα όμως θα άλλαζε ριζικά μέσα σε έναν αιώνα. Η τυραννική συμπεριφορά των τοπικών αρχόντων (ντερεμπέηδες) οδήγησε σε τέτοια απελπισία τους κατοίκους ώστε όσοι μπορούσαν μετοίκησαν, ενώ οι υπόλοιποι έγιναν μουσουλμάνοι. Καθώς όμως η μεταστροφή στη λατρεία του Αλλάχ ήταν καταναγκαστική και όχι πηγαία, γεννήθηκε το φαινόμενο του κρυπτοχριστιανισμού. Μια άλλη κατηγορία κατοίκων, που διαβιούν ακόμη σήμερα στον Πόντο, είναι οι ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι των περιοχών Τόνιας, Όφεις, Σουρμένων και Ματσούκας, οι οποίοι αλλαξοπίστησαν βίαια τον 17ο και τον 18ο αιώνα, αλλά στην πλειονότητά τους δεν ξέχασαν την καταγωγή τους. Γράφει ο Clogg:

Ήταν συναρπαστικό να ακούω ποντιακά ελληνικά, άσχετα αν δεν τα καταλάβαινα, όταν ήμουν στην Τόνια το 2010, να τα μιλούν Τούρκοι, και τρεις Πόντιοι ελληνόφωνοι από την Ελλάδα και τις ΗΠΑ που συναντήθηκαν στην Τραπεζούντα.

Μετά την αποφοίτησή του από το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, το 1963, ο Κλογκ, παντρεμένος πλέον με την Αμερικανίδα Μαίρυ Τζο Όγκουστεν, την οποία είχε γνωρίσει στο Εδιμβούργο σε ένα σεμινάριο για τις λαξευμένες εκκλησίες στις σπηλιές της Καππαδοκίας, αρχικά είχε σκεφθεί να ειδικευθεί στη Βυζαντινή Ιστορία και να κάνει το διδακτορικό του στο Πανεπιστήμιο Rutgers των ΗΠΑ με επιβλέποντα καθηγητή τον Παναγιώτη Χαράνη από την Αττική της Λήμνου, η οικογένεια του οποίου είχε μεταναστεύσει στην Αμερική το 1920. Στις ΗΠΑ, ο Παναγιώτης Χαράνης είχε γίνει Peter Charanis, όνομα με το οποίο είναι

γνωστός στους πανεπιστημιακούς κύκλους και στη βιβλιογραφία, με αποτέλεσμα όσοι αγνοούν την καταγωγή του να το μεταφράζουν στα Ελληνικά ως «Πέτρος Χαράνης», αλλοιώνοντας τόσο το βαπτιστικό όσο και το επώνυμό του. Στο πανεπιστήμιο Rutgers, ταυτόχρονα με την εκπόνηση της

από διαγωνισμό μια σημαντική κρατική υποτροφία, εγκαταστάθηκε στο Λονδίνο και άρχισε την έρευνα για τον Μικρασιατικό Ελληνισμό κατά τον 18ο και τον 19ο αιώνα με τη φιλοδοξία να ολοκληρώσει τη διατριβή του που θα κατέθετε στο πανεπιστή-

Bible Society). Η караμανλή-δεια γραφή είναι μια συμβατική γραφή της τουρκικής γλώσσας με ελληνικούς χαρακτήρες, αντί των αραβικών που χρησιμοποιούσαν οι τουρκόφωνοι Έλληνες της Μικράς Ασίας, οι οποίοι αποκαλούνταν *καραμανλήδες*. Την ίδια γρα-

Ιστορίας (Modern Greek History) στο King's College.

«ΕΛΛΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ»

Το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, βρήκε το ζεύγος Κλογκ

αιολογική Σχολή (British at Athens). Για πρώτη φορά ο Κλογκ, «πληρώσαμε τι είχε συμβεί από μια μεριά της σχολής». Παρά γόρευση της κυκλοφορίας να βγουν στους «Οι λίγοι άνθρωποι που ζούσαν πανικόβλητοι αγόφισμα στα καταστήματα», την ίδια μέρα του πραξικοπήματος, τέσσερα μέλη της Βρετανικής Πρεσβείας παίζον τένις στο γήπεδο της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής με την Αμερικανική Κλασσικών Σπουδών. Με τη φωνή τους παρουσίασαν εκπρόσωποι της κυβέρνησης Αυτού Μεγαλειότητος άθελά τους κατά κάποιον τρόπο την ευρέως διαδομένη στην ελληνική πρωτεύ-

ρούσε να εργασθεί και ως βοηθός καθηγητή στο τμήμα Ιστορίας. Τελικά όμως άλλαξε γνώμη όταν αντιλήφθηκε ότι, στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών σπουδών του στις ΗΠΑ, έπρεπε να παρακολουθήσει και ορισμένα μαθήματα. «Είχα αρκετά κουραστεί με τα μαθήματα στο Εδιμβούργο», εξομολογείται. Ενώ από τις λίγες φορές που συναντήθηκε με τον Χαράνη, ο βυζαντινολόγος από τη Λήμνο δεν τον είχε προσελκύσει ιδιαίτερα ώστε ο Κλογκ να αποφασίσει να συνεχίσει τις σπουδές του στην Αμερική.

Όταν επέστρεψε στη Βρετανία, στην αρχή δούλεψε για λίγο («με καταστροφικά αποτελέσματα» όπως λέγει ο ίδιος) ως δάσκαλος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, σε ένα σχολείο στο Νόρφολκ. Αργότερα, αφού είχε κερδίσει μετά

Νεοελληνική και Βυζαντινή Ιστορία, Γλώσσα και Λογοτεχνία. Την περίοδο 1963-8, την έδρα την κατείχε ο βυζαντινολόγος Σύριλ Μάνγκο (Cyril Mango), γεννημένος στην Κωνσταντινούπολη, Έλληνας κατά το ήμισυ, με πατέρα από τη Χίο (οικογένεια Μάγκος ή Μάγγος), που ήταν άγγλος υπήκοος (Αγγλοχιώτης) και η μητέρα του καταγόταν από τη Ρωσία. Μια από τις πρώτες πρωτότυπες εργασίες του Κλογκ, τα αποτελέσματα της οποίας έχουν δημοσιευθεί στα *Μικρασιατικά Χρονικά*, είναι η λεπτομερής καταγραφή και παρουσίαση των βιβλίων θρησκευτικού περιεχομένου γραμμένα στα караμανλικά, που εντόπισε στη βιβλιοθήκη της Βρετανικής Βιβλικής Εταιρείας (British and Foreign

επιτύμβιες πλάκες, στην αυλή της εκκλησίας της Ζωοδόχου Πηγής στην Κωνσταντινούπολη, όπου βρίσκονται οι τάφοι των Οικουμενικών Πατριάρχων. Τις επιγραφές αυτές φωτογράφησε και ανέγραψε με τη βοήθεια της γυναίκας του ο Κλογκ. «Αυτή ήταν μια δουλειά επίπονη και το χειμώνα είχαμε παγώσει. Η Μαίρι Τζο κι εγώ ήμασταν ευγνώμονες όταν οι νεκροθάφτες στο διπλανό μουσουλμανικό κοιμητήριο μας καλούσαν για να μας δώσουν ένα ζεστό ποτήρι τσάι», αναφέρει ο Κλογκ στα απομνημονεύματά του. Η ανάγνωση και η κατανόηση ορισμένων από τις επιγραφές αυτές ήταν στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970 μέρος των μεταπτυχιακών σεμιναρίων που ο Κλογκ είχε εγκαινιάσει ως λέκτορας της Σύγχρονης Ελληνικής

νική Αρχαιολογική Σχολή. Κατά τη διάρκεια της φορητής καθαρίστη την απασχολήθηκε με τους δρόμους. Η κυκλοφορία των τριγύρω γράφει. Η κοπήματά άτομα απήρθησαν να δοθούν η Σχολή με την Εθνική Σχολή. Με τη φωνή οι επίσης βέρνηση τους ενίσχυση τριτογενή

αγώνα. Σε μια από αυτές θυμάται τη νεαρή τότε ηθοποιό Μία Φάρροου, ενώ σε μία άλλη την παρουσία της μεγάλης αγγλίδας ηθοποιού Πέγκυ Άσκροφτ. Η Άσκροφτ στήριζε ένθερμα την Επιτροπή για την Αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα, τα μέλη του παραρτήματος Βορείου Λονδίνου της οποίας συνήθως συγκεντρώνονταν στο παμπ Bird-in-Hand στο Χάμπστεντ.

Στη διάρκεια της δικτατορίας, ο Κλογκ ανέπτυξε έντονη συγγραφική δράση με στόχο την κατάρτιση των επιχειρημάτων των απολογητών της χούντας και την αποδόμηση των καθεστώτων των συνταγματαρχών. Μαζί με τον Γιώργο Γιαννόπουλο επιμελήθηκαν ένα από τα πολλά επικριτικά της χούντας βιβλία που κυκλοφόρησαν εκείνη την περίοδο. Τα κεφάλαια στο *Greece under Military Rule (Η Ελλάδα κάτω από στρατιωτικό ζυγό)* ήταν γραμμένα κυρίως από Έλληνες, μερικοί από τους οποίους δεν είχαν διαφύγει στο εξωτερικό και ζούσαν ακόμη στην Ελλάδα. Στο βιβλίο αυτό, σημαντική ήταν η συμβολή του βουλευτή και καλού γνώστη της ελληνικής ιστορίας Κρις Μ. Γουντχάουζ. Το γεγονός ότι ο Γουντχάουζ ήταν τότε βουλευτής του Συντηρητικού κόμματος –μέλος του βρετανικού Κοινοβουλίου που εκπροσωπούσε την Οξφόρδη– και ότι στη διάρκεια της Κατοχής στην Ελλάδα είχε παίξει εξέχοντα ρόλο στην αντίσταση κατά των Γερμανών, έφερνε σε δύσκολη θέση αυτούς που ισχυρίζονταν ότι το βιβλίο ήταν προϊόν αριστερής προπαγάνδας. Σημειώθηκε ότι το 1972, που κυκλοφόρησε το *Greece under Military Rule*, δημοσιεύτηκε μεταφρασμένο στα αγγλικά με τον τίτλο *Inside the Colonel's Greece* και το βιβλίο του Ρόδη Ρούφου, *Vérité sur la Grèce*. Τη μετάφραση είχε κάνει ο Ρίτσαρντ Κλογκ. Ο Ρούφος ήταν έλληνας διπλωμάτης που η δικτατορία είχε απολύσει το 1969 και ο οποίος ανέπτυξε έντονη αντιστασιακή δράση κατά τη διάρκεια της χούντας των συνταγματαρχών.

Οι απόπειρες εξωραϊσμού της χούντας στη Βρετανία προσέκρουσαν στον πάταγο που προκλήθηκε στον βρετανικό Τύπο από τη διαρροή μιας έκθεσης της εταιρείας δημοσίων σχέσεων Maurice Fraser & Associates, που αφορούσε τις δοσοληψίες της με

το καθεστώς των Αθηνών. Προς τα τέλη του 1968, σε μια τυχαία συνάντηση που είχε ο Κλογκ με την Ελένη Βλάχου στο γραφείο της στο Λονδίνο –«κέντρο αντιδικτατορικών μηχανογραφιών αλλά και κουτσομπολιού»– έπεσε στα χέρια του μια φωτοτυπία από ένα έγγραφο που είχε λάβει ο Καραμανλής, τότε αυτοεξόριστος στο Παρίσι, από έναν αντίπαλο της χούντας. Το έγγραφο προερχόταν από το γραφείο του Παπαδόπουλου και αναφερόταν στη φιλοδικτατορική δράση του Φρέντζερ. Το σημαντικότερο όμως για τον Κλογκ ήταν η αποκάλυψη ότι ένας βουλευτής του βρετανικού Κοινοβουλίου χρηματιζόταν έμμεσα από τη χούντα. Αφού μετάφρασε το έγγραφο στα αγγλικά με τη βοήθεια του φιλόλογου Αλέξη Δημαρά, ο Κλογκ το έδειξε στον Τζον Μπάρρυ, σημαίνοντα δημοσιογράφο των *Sunday Times*. Η εφημερίδα θέλησε να καλύψει το θέμα, όμως ο Φρέντζερ αρχικά κατάφερε να εξασφαλίσει ένταλμα που απαγόρευε τη δημοσίευση του σχετικού άρθρου. Η απόφαση αυτή πυροδότησε έντονο ενδιαφέρον για την όλη υπόθεση, που πήρε τεράστια δημοσιότητα όταν τελικά ήρθη η απαγόρευση. Αποτέλεσμα ήταν η δικτατορία να ανακοινώσει ότι δεν επρόκειτο να ανανεώσει το συμβόλαιο με την εταιρεία Maurice Fraser & Associates, αξίας 100.000 λιρών (ενάμισι εκατομμύριο λίρες σε σημερινές τιμές). Το όνομα του βουλευτή στον οποίο αναφερόταν το έγγραφο αποκαλύφθηκε το Φεβρουάριο του 1969. Ήταν ο βουλευτής του Εργατικού κόμματος Γκόρντον Μπέτζιερ (Gordon Bagier), πρώην σιδηροδρομικός, που αντιπροσώπευε στο Κοινοβούλιο την εκλογική περιφέρεια του Νότιου Σάντερλαντ.

Η υπόθεση Φρέντζερ και η αποκάλυψη για το χρηματισμό του Μπέτζιερ από τη χούντα υποχρέωσαν, το Μάιο του 1969, την κυβέρνηση του Χάρολντ Ουίλσον να αποφασίσει τη συγκρότηση μια ειδικής επιτροπής για να διερευνήσει τις πηγές εισοδημάτων των βρετανών βουλευτών και τις δοσοληψίες τους με εξωθεσμικούς παράγοντες. Από τότε μέχρι σήμερα πολλά σκάνδαλα έχουν προκύψει με πρωταγωνιστές βουλευτές του βρετανικού Κοινοβουλίου που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους επί πληρωμή για να προωθήσουν συγκεκριμένα συμφέροντα εταιρειών

ή ξένων κρατών – προέκυψαν και άλλα σκάνδαλα, που έχουν σχέση με τα προσωπικά τους έξοδα. Η αρχή όμως για να υπάρξει κάποιος έλεγχος και να μπει φραγμός στις παράνομες οικονομικές δραστηριότητες των εκπροσώπων του βρετανικού λαού είχε γίνει την άνοιξη του 1969, και γι' αυτή την εξέλιξη, σε μεγάλο βαθμό, υπεύθυνος ήταν ένας λέκτορας της Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας στο King's College του πανεπιστημίου του Λονδίνου. Αναφέρει στα απομνημονεύματά του ο Ρίτσαρντ Κλογκ:

Είναι πολύ δύσκολο να σκεφτεί κανείς κάτι θετικό που έκαναν οι συνταγματάρχες στη διάρκεια της επταετούς κακοδιοίκησης της χώρας. Ακόμη κι αυτή η προσπάθειά τους να ρυθμίσουν το χαοτικό σύστημα των ταξί στην Αθήνα απέτυχε. Αλλά, έμμεσα τουλάχιστον, βοήθησαν να καθαρίσει η δημόσια ζωή στη Βρετανία. Γιατί ο Παπαδόπουλος, κατά κάποιον τρόπο, πρέπει να θεωρηθεί ο παππούς, ή μάλλον καλύτερα να πω ο νονός του σημερινού μητρώου διαφάνειας των μελών του βρετανικού Κοινοβουλίου. Εάν ο Παπαδόπουλος είναι ο νονός του μητρώου, τότε εγώ θα μπορούσα να ισχυριστώ, με κάποια δόση αμετροπέπειας, ότι είμαι η μάια που το γέννησε.

Η ΕΔΡΑ ΚΟΡΑΗ

Έκπληξη αποτέλεσε το καλοκαίρι του 1988 το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας για την έδρα Κοραή στο King's College του Πανεπιστημίου του Λονδίνου η οποία είχε χηρέψει με την αποχώρηση του βυζαντινολόγου Ντόναλντ Νίκολ. Η έδρα Κοραή για τη Νεοελληνική και Βυζαντινή Ιστορία, Γλώσσα και Λογοτεχνία θεωρείται η «μητέρα» όλων των ελληνικών εδρών σε ξένα πανεπιστήμια. Μετά τη συνταξιοδότηση του Νίκολ, ο επικρατέστερος από τους «μνηστήρες» φαινόταν να είναι ο Ρίτσαρντ Κλογκ ο οποίος, από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 σε αυτή την έδρα, δίδαξε Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία πρώτα ως λέκτορας και έπειτα ως υφηγητής. Τη θέση αυτή –μια θέση διδασκαλίας ιστορίας της νεότερης Ελλάδας που είχε προκηρυχθεί το 1969 για πρώτη φορά σε βρετανικό πανεπιστήμιο– την είχε διεκδικήσει και ο πρώην πρόεδρος στην Ελλάδα, Μάικλ Λιούελλυν Σμιθ

(Michael Llewellyn Smith). Τότε, ο Λιούελλυν Σμιθ είχε ολοκληρώσει τις σπουδές του στο New College στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης (αρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς, Αρχαία Ιστορία και Φιλοσοφία) και είχε μάλιστα εκδώσει το 1965 ένα βιβλίο για την ιστορία της Κρήτης (*The Great Island. A Study of Crete*). «Αποκόμισα την εντύπωση ότι η επιτροπή του King's που με εξέλεξε σκέφθηκε ότι θα ήμουν χρήσιμο "συμπλήρωμα" στο τμήμα Ιστορίας του κολεγίου λόγω της εμπειρίας ενός έτους που είχα ως λέκτορας της Νεότερης Ευρωπαϊκής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου», γράφει ο Κλογκ.

Ήταν λοιπόν λογικό ύστερα από είκοσι χρόνια διδασκαλική εμπειρία στην ανώτατη εκπαίδευση, στο προπτυχιακό και στο μεταπτυχιακό επίπεδο (University of Edinburgh, University of London/School of Slavonic and East European Studies, King's College), με σημαντικές δημοσιεύσεις στο ενεργητικό του που κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα της ιστορίας του νεότερου ελληνισμού –από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και την Επανάσταση του 1821 μέχρι τον Εμφύλιο, τη Δικτατορία και τη Μεταπολίτευση– αλλά και με τη συμμετοχή σε πολλά διεθνή συνέδρια ιστορικών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ο Κλογκ να θεωρείται από τους επικρατέστερους υποψηφίους για να διαδεχθεί τον Νίκολ στην έδρα Κοραή. Την έδρα όμως τελικά κατέλαβε ο Ρόντρικ Μπέτον (Roderick Beaton) που ως λέκτορας δίδαξε νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία στο King's College από το 1981. Στο σημείο αυτό σημειώνουμε ότι στην εννεαμελή επιτροπή των πανεπιστημιακών που αποφάσισε για την εκλογή του νέου καθηγητή της έδρας Κοραή δεν υπήρχε ούτε ένας ειδικός-κριτής σε θέματα νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας. Ο πρόεδρος της επιτροπής ήταν ένας 77χρονος συνταξιούχος, πρώην αντιπρύτανης, με ειδικότητα στη φαρμακολογία, ενώ τρία μέλη της επιτροπής ήταν βυζαντινολόγοι ιστορικοί και μέλη του διοικητικού συμβουλίου της Εταιρείας για την προώθηση των Βυζαντινών Σπουδών στη Βρετανία (Society for the Promotion of Byzantine Studies). Ο μόνος επαίων σε θέματα νεοελληνικής ιστορίας ήταν ένας ελληνοαμερικανός

καθηγητής από τις ΗΠΑ, χωρίς όμως καμία εμπειρία «ποδηγέτησης» φοιτητών στο μεταπτυχιακό επίπεδο, μια εμπειρία που είχε αποκτήσει ο Κλογκ σε μεγάλο βαθμό, αν κρίνουμε από τον αριθμό των φοιτητών, οι περισσότεροι από την Ελλάδα, που από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 είχαν αποφασίσει να συνεχίσουν τις μεταπτυχιακές τους σπουδές στο King's υπό την καθοδήγησή του.

Πολλοί παράγοντες συνέβαλαν στην «ήττα» του Κλογκ – και στα απομνημονεύματά του αναφέρεται εν εκτάσει στα αίτια και στις συνθήκες του «εξοστρακισμού» του από το King's College. Τότε μάλιστα είχε κυκλοφορήσει η άποψη ότι μια από τις πιθανές αιτίες της «συντριβής» του βρετανού καθηγητή ήταν ότι η διοικούσα επιτροπή του Κολεγίου είχε ενοχληθεί από την ευρεία δημοσιότητα που είχε πάρει η διαμάχη μεταξύ των ιστορικών και άλλων προσωπικοτήτων για το ντοκιμαντέρ *Ο Κρυφός Πόλεμος (Greece: The Hidden War)* που είχε μεταδοθεί από το Channel 4, το εμπορικό κανάλι της βρετανικής τηλεόρασης, το χειμώνα του 1986. Η διαμάχη που κράτησε μήνες από τις στήλες των εφημερίδων αφορούσε την εμπλοκή της Βρετανίας στον ελληνικό εμφύλιο. Σε αυτή τη διαμάχη, ο Κλογκ είχε συνταχθεί με αυτούς – το «βρετανικό κατεστημένο» – που υποστήριξαν ότι το ντοκιμαντέρ της Τζέην Γκάμπριελ ήταν ένα «προπαγανδιστικό κατασκευα-

νητικά την κρίση των εκλεκτόρων. στη διαδικασία επιλογής του νέου καθηγητή στην έδρα Κοραή μετά την αποχώρηση του Ντόναλντ Νίκολ, εκτιμώ όμως ότι η προσπάθεια ενοποίησης της μελέτης του μετα-κλασικού ελληνικού κόσμου με εκείνη των αρχαίων πολιτισμών της Ελλάδας και της Ρώμης καθώς και η έντονη ανάμιξη των βρετανών βυζαντινολόγων στη διαδικασία εκλογής που θα προτιμούσαν ένας βυζαντινολόγος να διαδεχθεί τον Νίκολ ήταν δύο από τους βασικούς λόγους που δεν εξελέγη στην έδρα ο Κλογκ. Είχε αντιδράσει στην ενοποίηση των ελληνικών σπουδών και στη διαιώνιση της «βυζαντινής πρωτοκαθεδρίας» στο King's, ενώ πίστευε στην αυτοτέλεια της μελέτης του νεότερου ελληνισμού. «Η σύγχρονη Ελλάδα πρέπει να σταματήσει να βρίσκεται στη σκιά της αρχαίας», υποστήριζε. Εποσημαίνουμε ότι το 1946 είχε αναλάβει την έδρα Κοραή ο βυζαντινολόγος Romilly Jenkins, ο οποίος και παρέμεινε μέχρι το 1960, ενώ ακολούθησαν άλλοι δύο μελετητές του Βυζαντίου, ο Σύριλ Μάνγκο (1963-1968) και ο Ντόναλντ Νίκολ (1970-1988). Όταν συνήλθε η επιτροπή προκειμένου να αποφασίσει για το πρόσωπο που θα διαδεχόταν τον Νίκολ, δύο από τα μέλη της επιτροπής είχαν εκδηλωθεί υπέρ της πρότασης το King's College να αναλάβει το νέο ερευνητικό πρόγραμμα Βυζαντινής Προσωπογραφίας. Το πρόγραμμα αυτό είχε ενταχθεί στα ερευνητικά προγράμματα της Βρετανικής Ακαδημίας η οποία

που είχε προκαλέσει η χρηματοδοτική κρίση των ανθρωπιστικών σπουδών, επομένως και των ελληνικών σπουδών στη Βρετανία, παρενέργειες που είχαν σχέση με την ανάδειξη προτεραιοτήτων υπαγορευμένων ατύπως από τους χρηματοδότες, στην περίπτωση του Ρίτσαρντ Κλογκ, «αποσταθεροποιητικό» ρόλο στην ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία έπαιξε και η δημοσίευση του βιβλίου *Politics and the Koraeas Chair*. Στο βιβλίο του αυτό που εκδόθηκε το 1986, ο Κλογκ αναφέρεται στην ίδρυση της έδρας Κοραή το 1918 με τη χρηματοδότηση της ελληνικής κυβέρνησης και πλούσιων Ελληνοβρετανών και στην ανάληψη της έδρας από τον ιστορικό Άρνολντ Τόινμπι (Arnold Toynbee). Ο Τόινμπι που, σύμφωνα με τον Κλογκ, «δεν ένιωθε μόνο δυσαρέσκεια αλλά αηδία για τους Νεοέλληνες», είχε εξελεχθεί σε «ένθερμο φιλότουρκο» όταν γνώρισε από πρώτο χέρι τις ωμότητες των ελληνικών δυνάμεων στη Μικρά Ασία κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο (1919-1922). Όπως ήταν αναμενόμενο, οι φιλοτουρκικές θέσεις του Τόινμπι, στο βιβλίο του *The Western Question in Greece and Turkey: A Study in the Contact of Civilizations, London 1922*, που εκδόθηκε λίγους μήνες πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή, εξόργισαν τους Έλληνες χορηγούς της έδρας και, ύστερα από μια μεγάλη διαμάχη, ο Τόινμπι υπέβαλε την «αθέλγητη» παραίτησή του. Με τη δημοσίευση του *Politics and the*

για τη δυσάρεστη εμπειρία του Τόινμπι στο King's δεν έτυχε ευμενούς υποδοχής, όχι μόνο από τις ίδιες τις πρυτανικές αρχές του κολεγίου που δεν ήθελαν «τα άπλυτα να βγουν στη φόρα», αλλά και από σημαίνοντα πρόσωπα που στήριζαν τις ελληνικές σπουδές στη Βρετανία. Το βασικό τους επιχείρημα ήταν ότι οι χρηματοδότες της έδρας Κοραή είχαν και έχουν κάθε δικαίωμα να επιδιώκουν ο κάτοχος της έδρας να προωθεί τα «ελληνικά εθνικά συμφέροντα» και, ασφαλώς, να μην είναι και μάλιστα «ένθερμος» τουρκόφιλος. Ορισμένοι έσπευσαν να επικρίνουν τον Κλογκ ότι θέλησε με το βιβλίο του να παρουσιάσει από τη μια μεριά τον Τόινμπι ως τον «μοναχικό υπερασπιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» και από την άλλη τους χορηγούς της έδρας Κοραή ως τους «δολοπλόκους Έλληνες που είναι αποφασισμένοι να σκοτώσουν Τούρκους». Κατά τους επικριτές του, ο βρετανός ιστορικός είχε αποτύχει να εξηγήσει στο αγγλοσαξονικό κοινό κάτω από ποιες συνθήκες δημιουργήθηκε η έδρα για τη Νεοελληνική και Βυζαντινή Ιστορία, Γλώσσα και Λογοτεχνία στο King's College του Πανεπιστημίου του Λονδίνου. Κάθε άλλο παρά «προκατάληψη» κατά του «μισέλληνα Τόινμπι» συνέχισε την ελληνική κυβέρνηση, τους πλούσιους Έλληνες και τους βρετανούς φίλους του Ελευθερίου Βενιζέλου που δημιούργησαν και στήριξαν την έδρα Κοραή, όπως

της έδρας Κοραή ήταν βυζαντινολόγος, τότε αυτός θα μπορούσε να είναι και ο επικεφαλής του προγράμματος. Τελικά, το 1988 οι «βυζαντινές μηχανογραφίες» στο King's μόνο εν μέρει ευοδώθηκαν. Ένας άλλος παράγων που έπαιξε ρόλο στην εκλογή του Ρόντρικ Μπήτον ήταν ότι εκείνη την περίοδο –όταν κινδύνευαν με αφανισμό λόγω περικοπών τα περισσότερα τμήματα ελληνικών σπουδών στα βρετανικά πανεπιστήμια– είχε διατυπωθεί η άποψη ότι την έδρα Κοραή έπρεπε να την πάρει φιλόλογος νεοελληνιστής. Άποψη που κατά τα φαινόμενα συμμερίζονταν επώνυμοι κύκλοι στη Βρετανία που είχαν τότε στενές επαφές με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στην Ελλάδα.

Πέρα όμως από τις παρενέργειες

που δέχθηκε το King's College από ελληνικούς κύκλους, και όχι μόνο, για την απομάκρυνση του Τόινμπι, έφερνε στο προσκήνιο το φαινόμενο της «εθνικής» έδρας στα βρετανικά πανεπιστήμια, δηλαδή της έδρας που έχει επιχορηγηθεί από κυβερνήσεις στο εξωτερικό, εθνικές κοινότητες ή από μεμονωμένα εύπορα άτομα και που αποσκοπεί, φανερά ή συγκαλυμμένα, να προωθήσει μια θετική εικόνα της ιστορίας και του πολιτισμού μιας ξένης χώρας και ενός διαφορετικού λαού στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Η θέση του Κλογκ για τον αρνητικό ρόλο αναφορικά με τις ακαδημαϊκές ελευθερίες και την ελεύθερη μετάδοση της γνώσης που μπορούν να παίξουν οι «πάτρονες» των «εθνικών» εδρών με αφορμή την έρευνα και τη δημοσίευση της αξιολογικής μελέτης

ήταν «τουρκόφιλος» και «μισέλληνας»; Αν στο ερώτημα αυτό η απάντηση ήταν καταφατική, τότε πώς ήταν δυνατό ο νέος «προστάτης» της «μητέρας» των εδρών ελληνικών σπουδών στη Βρετανία να είναι ο Ρίτσαρντ Κλογκ... ■

Λονδίνο 16/05/2018

1. G.Thomas Couser, *Memoir an Introduction*, Oxford 2012.
2. Τα αποσπάσματα από το βιβλίο τα οποία παρεμβάλλονται στο κείμενο έχουν μεταφραστεί απευθείας από το πρωτότυπο από τον συγγραφέα, αφού η κριτική είχε γραφτεί πριν κυκλοφορήσει το βιβλίο στα ελληνικά [σημείωση του επιμελητή].
3. Joyce NanKivell Loch, *A Fringe of Blue: An Autobiography*, London 1968.

θέσεις της ορθοδοξίας του Γ ΣΟΚ, τα βάσανα της Ελλάδας στα χρόνια του πολέμου αποδίδονται στερεότυπα στις δαιμονομηχανογραφίες του Τσώρτσιλ των Άγγλων – ενώ τα μεταπολεμικά βάσανα φορτώνονται στον Αμερικανό», είχε γράψει τότε Κλογκ στους *Times* του Λονδίνου (26 Ιανουαρίου 1986). Μια έρευνα ασφαλώς όχι και τόσο αστη σε ορισμένους κύκλους στην Ελλάδα που ήδη από τα χρόνια της δικτατορίας ισχυρίζονταν ότι ο Κλογκ ήταν «πράκτορας του Intelligence Service».

Είναι πολύ πιθανό ο σάλος να ξέσπασε μετά τη μετάδοση του ντοκιμαντέρ *Greece: The Hidden War* και η «εμπλοκή» του Κλογκ στην «πύρινη» αντιπαράθεση να επακολούθησε να επηρέασαν